

LA LIGUE DES DROITS DE L'HOMME

ԵՒ ՀԱՅԿԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՐ

La Ligue des droits de l'Homme et du Citoyen (որուն գործը այնքան կարեւոր եղաւ Տրէյֆիւսի սահման խնդրոյն մէջ) Օսկերգուսի ճիւղը որոշած է Ligueին կեդրոնական քովիքէին ուշադրութիւնը հրաւիրել հայկական ջարդերուն խնդրոյն վրայ եւ զրգել զայն որ իր կարողութեան չափովը գործէ՝ այդ վայրագութեանց կրկնումը արգելելու համար :

Կեդրոնական քովիքէին իր վերջին նիստերէն մէկուն մէջ նկատողութեան առաւ Օսկերգուսի ճիւղին առաջադրութիւնը եւ Ֆրանսական կառավարութեան ուղղեց ինչ մը որով անկից կը խնդրէ իր բոլոր միջոցներէն ի գործ դնել Հայաստանի մէջ կոտորածներու կրկնումը արգելելու համար :

Բարիքը Հայոց Հայրենասիրական Ընկերակցութիւնը Ligueին նախագահ Պ. Լ. Թարբիէօնի իր շնորհակալութիւնները յայտնեց նամակով մը, որուն թարգմանութիւնը կը հրատարակենք ստորեւ :

«Պարոն,

«Նաոուրախ եղանք իմանալով որ «Մարգուս ու քաղքենիին իրաւանց նիւակակցութիւնը» հայկական խնդրով զբաղելու վերահոգի նախաձեռնութիւնն առած է, եւ կը փութանք մեր ջերմ երաստագիտութեան զգացումները ձեռք յայտնել :

«Այն հաւուր կայտնի իրեն որուն մէջ ինկած է հայ ժողովուրդը՝ իր բնական բարբառս ռեփովին արդիւնքով, այն անհատայն վայրէջանքներէն որոնք Հայաստանի մէջ գործուեցան, եւ հալածանքն ու ջարդերը որ դեռ կը շարունակեն այդ երկրի բնակիչներին կրնար անտարբեր թողուլ ասպետական զգացումներով ծանօթ այս ֆրանսացի ժողովուրդը, եւ «Մարգուս ու քաղքենիին իրաւանց նիւակակցութիւնը» որ կեղեքեալներու պատգամն փրանսային գործուն խիղճը կը ներկայացնէ, իր աղնիւ ծրարին աւելն հաւատարմ որու չուրս առած է հաւատարմով ի՞նչ իրեն համար հայկ անհրաժեշտ է իր կրցածն ընել զարշիւի կերպով հարստահարուած հայ ժողովուրդին օգնելու իրեն հաշնելու համար :

«Անկի անհնարաւորան պիտի թուէր որ իւրոպան, եւ մասնաւորապէս Ֆրանսան, մինչեւ ծայր կատարելը թողուր այդ ամբողջ ժողովուրդը մը ցնչելու վիճիարի ոճիրին, զոր Սուլթան Ապարիւ-Համիտը, եւրոպական դիւանագիտութեան անտարբերութենէն քաջա-

լերուած, կրցաւ գործադրել մինչեւ հիմա բացարձակ աղատութեամբ, հակառակ Հայերը պաշտպանելու համար եւրոպայի ստանձնած հանդիսաւոր յանձնառութեանցը :

«Մարդուն եւ քաղքենիին իրաւանց նիւակակցութիւնը» կրնայ թանկագին նպատակ մը բերել կեղեքեալ Հայութեան դատին, կրնայ ճանչցնել Ֆրանսային, մանրամասնօրէն եւ իր ճշմարիտ գոյնովը, այն զարհուրելի կացութիւնը որ առկաւ իր տեսէ Հայաստանի մէջ եւ որ պիտի տեսէ մինչեւ որ եւրոպայ չորոյն կորովի միջամտութեամբ մը վերջ դնել այն հրէշային իրաց վիճակին :

Բարիքը Հայոց Հայրենասիրական Ընկերակցութիւնը՝ ինքզինքը «Մարգուս եւ քաղքենիին իրաւանց նիւակակցութեան» տրամադրութեանը կը դնէ՝ այս գործին մէջ անոր օգնելու համար, եւ կը խնդրէ, Պարոն, որ հաճիք ընդունի մեր յարգալից շնորհապատեթեան զգացումները :

Ասենարպիր Նախագահ
Ա. ԶՈՊԱՆԵԱՆ Զ. ԽԻՔԵՆՏԵՐ

ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԴԱՏԸ

Մենք շատ կանուխէն յայտարարեցինք թէ Տրէյֆիւսի խնդրոյն առիթով արգարութեան եւ իրաւանց պաշտպանութեան համար կազմուած մտաւոր գումարաւոր հարկաւորաբար հայկական խնդրոյն համար այ օժանդակ ուժ մը պիտի դառնար, Այդպէս եղաւ Ligue des droits de l'homme et du citoyen, ինքնաբերաբար, նկատողութեան առաւ Հայաստանի ջարդերուն հարցը, եւ վստահ ենք թէ իր այլ պըղատողութեան միջամտութենէն աւելին պիտի ընէ՝ եթէ մենք Հայերս դիտանք մղել զինքը եւ աշակցել իրեն, եւ միակ ֆրանսական լըրադիւրը որ Սուլթան Համիտին դէմ անդիմահաւանական ու մոլեղին պայքար մը կը մղէ, բան մը գոր ոչ մէկ ֆրանսական լրագիր երբեք չէր բրած, — «Սոսոն» է, Տրէյֆիւսեան լրագիրը :

«Սոսոն» միայն գաղափարն ունեցաւ, Լա ձէլի գեապանաժողովին առին, հայկական խնդրոյն վրայ մասնաւորապէս ֆրանսական կառավարութեան եւ ընդհանրապէս Ինտերնաժողովին ուշադրութիւնը հրաւիրելու : Եւ մեր ընթերցողները անշուշտ կարգապահ ի՞նչ լրագիրն մէջ այն դեպքից յոգուածին, զոր հրատարակեց Իսպէն կոնիէ՝ Հայաստանի

վրայ, զայրոյթով և լեցուն տողերը որով Մայաթօն եւ Մանիէն Սուլթանին եղեռնական կռամադարձութիւնը զէմ ձայն բարձրացուցին եւ մասնաւոր այն կորովի էջերու շարքը որով մեր Գիյեսաւ բարեկամը, «Մեծ Մարդասպանը» բնդհանուր Բիւղոյունի տակ, Սուլթան շամփունին էին ու ընդ ոճերնորուն հաղուեցեալը հրապարակեց՝ ամպէն անգամ, իրեն յանկերգ, այլ Մեծ Դանիթին գլխուն վերեւ չողացնելով մեծ պատուհասին գաղափարը ։

Արդ, Սուլթան շամփունը չէ ախորժած «Սոս»ին իր նկատմամբ գործածած ոճէն ։ Եւ որովհետեւ Ֆրանսայի մէջ օրէնք մը կայ որուն համաձայն օտար վեհապետները նախառող հըրապարակայ իրեն որուն զէմ ֆրանսական կառավարութիւնը ստիպուած է դատ բանալ՝ եթէ այդ վեհապետները պահանջեն, այդ օրէնքէն օգտուելով՝ Սուլթանը պահանջած է որ Պ. Պ. Կոնիէ, Գիյեսաւ ։ Եւ Մայաթօն օգտուի կանչուին ։ Այսպէս իւրեղէն Կոնիէ, Գիյեսաւ եւ Մայաթօն կեղեւնազատ ատեանին առջեւ պիտի ելլին ։

Միայն թէ այս դատը Սուլթանին շամփունին յուսացածէն տարբեր արդիւնք մը պիտի ունենայ ։ շամփունին հանդիսաւոր դատապարկութիւնը պիտի ըլլայ այս դատը ։ Եւ հայկական խնդրոյն համար մեծազորոյ փոփոխականի անգոյզական առիթ մը ։

«Այս դատը որ կը բարդուի, եւ զրէր կոնիէ («Սոս», 13 զեկամբեր) «Սոս»ին դատը պիտի չըլլայ, այլ Ապտիւլ շամփունին դատը ։ Այն վարչապետութիւնները, որոնք կառավարելու թոյլատրեց եւրոպական կառավարութեանց վստայութիւնը, բայց որոնք մասին՝ բոլոր զեմուրուն կատարեցին բողոքեց պարկեշտ մարդոց զայրոյթը, ապաշտով երեւած պիտի ելլեն եւ ամէն տեղ հրապարակուին ։ »

Այս դատը պատմական զէպք մը պիտի մնայ ։ Ֆրանսական ազատ մտածողները երեկաշայտող մարդիկը պիտի դան աշխտող մի առ մի թուել շամփունի բոլոր ոճերները, եւ պիտի աղապակեն, ի լուր բովանդակ քաղաքակրթութեան հարցին, իրենց զգուշանքն ու սրտառութիւնը երկազ-Վէօզի հէջին նկատմամբ եւ այսպիսի դատի մը համար, որ քաղաքական կամ կուսակցական ամէն նկատմաններէ վեր, «մարդկային» զոյն մը պիտի ստանայ, ամբողջ Ֆրանսան, — պահպանողական կամ ազատական — իր բոլոր կուսակցութիւններովն ու զպրօքներովը, վարչական մը իր պատակառութիւնը պիտի մոռնայ եւ պիտի միաձայնի՝ յանուն քաղաքակրթութեան շամփունին զէմ իր զայրոյթը համար ։ Պահպանողական Ֆրանսային ամենէն կարեւոր ներկայացուցիչներէն մին, Բոլո տը Գասանիւսը, այս դատին լուրը տարածուելէն անմիջապէս յետոյ

իր «Սթոնիթէ»ին մէջ կը գրէր հետեւեալը ։ «Կառավարութիւնը («Սոս»ին զէմ դատ կը բանայ Ապտիւլ-շամփուն «մարդասպան» կոչած ըլլալուն համար ։ Եւ սակայն զմուտը է ուրիշ բառ մը պահել եթէ մարդ ուզէ ճշմարտէն որակել այն վագրը որ իր սարսալին խորէն՝ ուր վախէն կը քրարներ, երկու հարկու հազար քրիստոնէական Հայեր պաղարկեալներն մոռցնել տուաւ ։ Մենք վերջիններէն չեղանք այս անսահման ոճերը նշուակելու . . . Եւ բոլոր պարկեշտ մարդոց հետ, ինչ կուսակցութեան ալ որ պատկանին, զայրոյթով բողոքեցինք զիրենք քաղաքակրթ կոչելու յաւանդող եւրոպական պատուութեանց զէմ ։ . . Հիմա, ինչքան ալ մեծ ըլլայ անորոշը որ մեզ «Սոս»ին կը բաժնէ, մեզի հաճելի է յայտարարել այն բաւարարական համաբաշխութիւնը որ մեզ կը միաջնէ մեր պայտօնականցին՝ արկենք թաքստուրդով Սուլթանը անգամ մը եւս նշանակելու այս առիթին մէջ ։ » («Սթոնիթէ», 16 զեկտ) ։

Դասին օրը դեռ որոշուած չէ Գլխաւոր դերակատարը պիտի ըլլայ Բիւսի-Գիյեսաւը, որ Թուրքիոյ արդի կայսրութիւնը ամենէն մանրամասն ու ամենէն ներքին կերպով զխցող Ֆրանսալիներէն է ։ ամբաստանեալները իրենց իւր փաստաբան որոշած են Պ. Պ. Ալպէն-Բիւսիմասու եւ Վոտովէն ։ Սուլթանին պահանջումովը «Սոս»ին դատի կանչուելը բնական էր որ Հայոց վրայ պարտեց զենք հալածածողներու համար հալածանքի ենթարկուող այս թերթին երախտագրութիւն յայտնելու ։ Մէկ քանի հայկական ուղերձներ հասան «Սոս»ին խմբագրութեան, եւ փոփոխելի էր որ ալ աւելի քաղաքակրթ ըլլային այդ արտայայտութիւնները ։

«Անահիտ»ի տնօրէնը զրկեց «Սոս»ին անօրէն Պ. Վոլիանին համար մը որով առ հաստատեւ հըրատարակուցաւ ։

Կը շնորհաւորեմ ձեզ, պապին, որ ձեր լրագիրը, բոլոր կեղեքեալներուն օսակն, Նըլտըզի վամփիլին զէմ մեզած իր կորովի պայքարովը՝ առիթ տուաւ այս թերթիկին ու բարեբար դասին . ուր պիտի դատուի, Պատմութեան համար, Պոլսոյ մեծ զաւեյն ։ »

Բարեկի հայ ուսանողաց խումբ մը ուղերձ մը զրկած էր յոյս յայտնելով որ կեղեքեալներու պաշտպանները պիտի արհամարհեն աւմէն հալածանք եւ պիտի շարունակեն իրենց գեղեցիկ դիրք ։ Ուղերձ մը զրկուած էր Պըրուսիէի Հայիւստ խումբէ մը ։ Հայ Յեղափոխական Միութեան Պոլսոյ մասնախումբը (մայմին մը որուն անունը ստ սջին նշագամ կ'իմանանք) Պ. Վոլիանին զրկած էր հետեւեալ համակը, զոր կը թարգմանենք «Սոս»էն ։

«Հայ Յեղափոխական Միութեան Կ. Պոլսոյ մասնախումբը պարտը իր անարիւր, յանուն հայ մողովրդին, ձեղի իւր երախտագրութեան

հաւաստիքը յայտնել՝ այն կորովի ու վեհանձն պայքարին համար դոր ձեռք քաջարի լրացիրը, կը մղէ՝ Նըլուրգ-ժէօշիկ հրէշին եւ զայն արւատրող թարբարոս ուժիւնին դէմ:

«Այդ ապին է Ֆրանսային մէջ, որ մեզի համար միշտ երկիրն է ազատութեան եւ արդարութեան, մեզի կաղզուելի է տեսնել լրացիր մը անկախ եւ անվեհեր, որ պատմութեան քիչ ունիւրն զբայ կը գտնէ հակամարդկային բոլոր անիրաւութիւնները, բոլոր ոճիրները. եւ ո՞ր ոճիրն է երբեք աւելի հսկայականօրէն հրէշային զան երեք հարիւր հազար Հայոց ոսպանութիւնը եւ զան ամբողջ ցեղ մը ցնդելու այլ ճրագիրը դոր Սուլթան Սուլթան Համիտ զիւ կը շարունակէ դործադրել:

«Որոշուաւ ու աղին պայքարը դոր ձեռք լըրացիրը կը մղէ թրքական ըմբիւնն քունաւորութեանը դէմ, մեզ կը խախտուէ, մեզ կ'ամբողջեն մեր աշխարհն ունեւորող քաջան հաւատարմութեանը, որ յաւաքին կուտն մէջ, եւ գորովալից յաղթունքով մըն է որ կը յայտնե՞ք ձեզի, ինչպէս եւ ձեր հիւանդին աշխատակիցներուն, Պ. Պ. Կոստէն, Քիւստոն, Մալաթիոյն, Մանի-է-Քիւն, Բուսանէն եւ Քիւստանոյն, մեր անսահման շնորհապարտութիւնը:»

Նմանապէս ժրնեմի հայ ուսանողներն եւ ուսանողուհիները նամակ մը գրեալ էին Պ. Վոլանին, ինչպէս եւ «Դրօշակ»ի խմբագրութիւնը՝ որուն ուղերձն մէկ զանի տող հրատարակած էր «Սոսո»ին մէջ:

«ԱՆԻ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ընդունեցանք հրաւեր մը դոր. ի դիմաց Սուլթանի Հայոց «Անի» ընկերութեան Պ. Պ. Վարդեհեւ Բրուհուր, Գեորգ Թ. Հաճի, Կարապետ Կայան, Ասատուածատու Բրուհուր, Աւետիս Բագրատունի, Օպոստիտոս Թէոդորովիչ, Կ'ուզդին այլ ընկերութեան նախկին անդամներուն, որպէսզի ներկայ գտնուին ՄԱՐԴԱՆԻ Երեւանի Կատարող ընդհանուր ժողովին եւ աջակցին այդ կազմաւորած ընկերութիւնը վերականգնողականին:

Նրբեմունք կողմ աղջութեան, լեզուի եւ աղջային սովորութեանց պահպանման համար սուր պայքար մը կը մղուէ, Լ'ըսեն այդ պարտնները իրենց սրտաշարժ հրաւերին մէջ, մեր միակ ընկերական հաստատութիւնն եղող

«Անի» ընկերութիւնը անդործութեան մատնուած է: Տեղուս արդէն իսկ փոքրաթիւ Հայեր իրենց մէջէն մէկ զանի կարեւոր դէմքեր կորսնցնելու դժբաղդութիւնն ունենալով միացածները անհովիւ ոչխարներու հօտի մը պէս շուրաւթ՝ իրենց աղջային առանձնապատկութիւնները կամաց կ'աւելցնեն կորսնցնելու վեճակի մը մէջ կը գտնուին: Ի նկատի ունենալով այս ամենը, ստիպողական պահանջք կը ներկայանայ, միտեղ հաւաքել Պուքովինայի եւ չրճականերու մէջ գտնուած այն ամէն Հայերը որոնք աղջը իր այս աննախանձելի վիճակէն աղտոնելու կարողութիւնն եւ պարտականութիւնն ունին:»

Կը յուսանք որ Պուքովինայի Հայութիւնը անտարբեր պիտի չմնայ այս կոչին եւ «Անի» ընկերութիւնը պիտի վերսկսէ նորէն գործել: Ընկերութեան անդամ գրուելու համար պէ՛տք է սկզբէն 2 ֆիրմին վճարել եւ ամսական ամենաքիչ՝ 50 քրայցըր: Հասցէ՝

Armenischer Verein «Ani», Suczava

ՊՐՈԹԵԱԿԵԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 16ին, Տր. Պելք, գերման երկրախոյզը, էրզրումէն կը զրկէր «Փրանքֆուրթըր Զայթունգ»ին հետադիւր մը որով կ'իմացընէր թէ նոյ, 7ին հարիւրի չափ հայ յեղափոխականներ, առաջական հրապարակներով գերմանացի, առաւ. թուրք սահմանադուստր կ'անցնին, նպատակ ունենալով «հայկական թագաւորութիւն մը հիմնել Տաւրոսիկի բարձունքներուն վրայ», բայց Ալաշկերտի մօտ Բիւրտուսին վրայ կը յարձակին, կը սպաննեն Տերովիչ ազա անուն քուրտ պետը եւ ուրիշ Բիւրտուս, մինչեւ որ Ալաշկերտի քաջամարտը կը հասնի հետեւակ զինուորներով եւ ոստիկաններով, ուժ ժամ կ'ուտեղի կ'ուսենայ, երկու կողմէն բաւական մարդ կը մենին, իրիկուան դէմ հեծելազօրք կուգայ, եւ ասպատակները հարաւային լեռները կը փախան: Խուճըն միւս մասը, սահմանադրութեն անդին՝ առաջական գիւղի մը մէջ կը, պատէր յաջորդ օրուան. Բիւրտուսի կ'ուզին իրենց պետին մահուանը վը-